

Universitat
de les Illes Balears

QUADERNS DE
**DIDÀCTICA
PLÀSTICA**

1

Possibles policromies:
Jujol a les finestres de La Seu

Materials neix de la voluntat de donar a conèixer els treballs artístics dels estudiants de la Facultat d'Educació de les Illes Balears, realitzats sota la tutela del professorat de l'àrea d'Expressió Plàstica del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques.

Des de l'àrea d'Expressió Plàstica, entenem l'educació artística dels futurs mestres com un camí d'anada i tornada: de l'educació a l'art i de l'art a l'educació. Així, per tant, Materials recull mostres d'activitats amb les quals els estudiants s'han introduït en els camps de la producció artística i l'estètica, la crítica, i la història de l'art amb la intenció de filtrar aquest cúmul de coneixements i experiències en l'àmbit de l'educació infantil i primària.

Materials pretén consolidar-se com una eina de cohesió entre els professors d'art del Departament i, alhora, posar a disposició de la comunitat educativa els recursos didàctics i l'estat de les recerques d'una àrea, ja d'antiga tradició, com és la d'Expressió Plàstica de la Universitat de les Illes Balears.

Pere Capellà Simó
Coordinador de l'Àrea d'Expressió Plàstica

Juny 2014

ISSN: 2386-2602

<http://dpde.uib.es/materials/>

S'autoritza la reproducció total o parcial dels textos, si se'n dona la font i l'autor o autora.

Treballs de les alumnes d'Educació Artística i Estètica. Fonaments de l'Art Plàstic i Visual. Grau en

Educació Infantil. Curs 2013-2014

Professora: Magdalena Jaume

Edició de la col·lecció *Materials*: Àrea de Didàctica de l'Expressió Plàstica i Grup de Recerca en Art i Educació, GRAiE. Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques. Facultat d'Educació, UIB.
Disseny gràfic seguint la línia institucional indicada per la Direcció d'Estratègia de Comunicació i Promoció Institucional (DIRCOM) de la UIB. Agraïments a Cristina López-Polín.
Coordinació editorial: Magdalena Jaume i Noemy Berbel

HO PUC FER JO TAMBÉ?

Bruno Munari, comentant la participació dels infants en un dels seus "jocs creatius", diu: non è necessario dare spiegazioni ai bambini di quello che si deve fare: lo si fa, e i bambini capiscono. No és menester donar explicacions: nosaltres ho feim, i els infants ho comprenen.

Munari compta amb la curiositat sempre atenta dels infants, que miren el que fa l'adult i, immediatament, volen fer-ho i, fent-ho, ho comprenen. Aquesta és la via més directa, no per donar a conèixer, sinó per fer conèixer qualsevol cosa, sense lliçons, ni restriccions, ni constriccions.

En aquest cas hem volgut aplicar un mètode similar, però sense poder comptar amb la presència de qui mostra com ell ho fa. No hem tengut la sort de veure Josep Maria Jujol amb l'escarpa i el martell a les mans, esculpint el marés de les parets de la Seu. Ens hi haguéssim atracat per a dir-li: –"Que vos puc ajudar?" –"Ho puc provar jo també?"

Han passat més de cent anys d'ençà que Jujol hagué d'abandonar a mig fer les finestres de ventilació de les capelles laterals de la Seu. El fet que aquestes finestres, i el seu autor mateix, estiguin malmenades i ignorades ha fet que aquesta recerca hagi emocionat i provocat la nostra tasca. I el fet d'haver quedat interrompudes ens ha impulsat immediatament a prosseguir el seu treball.

El frottage del parament ha fet emergir, a poc a poc, de la pedra el que ulls no arriben a veure: potser un cor, una creu, un romb, el començament d'una flamarada...

Després d'haver duit aquells rastres fins al paper, a mida real, la finestra ens convidava a intervenir-hi. Com els infants de Munari, podiem començar a assajar possibles policromies, lliures, amb qualsevol mitjà.

Algunes de nosaltres sentirem la necessitat de pensar-ho un poc i visitar abans l'interior i l'exterior de la Seu, per veure la mà de Gaudí i Jujol sobre les pintures del carreuat gòtic del cor, pintat amb purpurina, sang i plata, esquitxen els respatllers i tenyeixen alguns dels personatges dels baixos relleus; el mur de la Capella Reial, completament folrat de fulles d'olivera i escuts heràldics.

Perquè la imaginació només apareix després d'un obsessiu, pacient, càndid treball d'anàlisi material, fet amb les mans.

El treball de cada grup ha consistit en:

- Triar una de les finestres inacabades, cisellades sobre el mur gòtic de l'exterior de la Seu, realitzades per l'arquitecte Josep M. Jujol al 1909.
- Fer un frottage del parament exterior del mur, per tal de copiar la finestra amb els seus relleus.
- Fer l'anàlisi gràfica, amb croquis a mà alçada i acotació de les mesures reals.
- Realitzar un esbòs precís de la finestra a escala 1:1.

- Assajar possibles policromies, a partir dels treballs pictòrics de Jujol.

Objectius del treball:

Fomentar la curiositat pel patrimoni cultural del nostre entorn.

Accedir a ell mitjançant treballs d'interpretació i manipulació de les obres. Aprendre a investigar i descobrir amb la mirada i el tacte.

Abolir la distància entre obra i espectador, convidant a intervenir en l'obra estudiada.

Motivar l'esperit crític cap a obres desconegudes o amagades.

Magdalena Jaume

JUJUDA DADAJOL
(per n'Elies)

Jujol, Jarry, Satie,
satijarrí,
Satie, Jujol, Jarry,
jujolsatí.
Jarry, Jujol, Satie,
jujoljarrí.

Jurrissajol jujolsarrí,
rissajujà, tíjol jujol,
jajolrissà, tijú tíjol...
Jajoltirrí jussajolrí!

Josep Quetglas

SEXTINA DE L'ARQUITECTE JOSEP M. JUJOL

En els balcons de la Terra
germinen estels nous rere les pedres,
i carrusels de sucre sobre els ferros;
esponges d'altres cels freguen els vidres
i fumareig de fang tapa les fustes.
Reneix la primavera d'unes formes.

Respiren totes les formes,
i el braç s'estén cap a una nova terra.
Feros extrems entortolliguen fustes
en una arquitectura que, entre pedres,
dels vidres fa joiells, dels joielles vidres,
i les fustes s'abracen amb vells ferros.

M'escau l'arabesc dels ferros
que fon les ales a través de formes
i, en una cresta de miralls o vidres,
hi té pintura el Sol. S'alça de terra
l'esponja ardent de les més dures pedres
i coneixem l'amor per quatre fustes.

Precursor de dadà, fustes,
pobres materials, cartons i ferros
serveixen de fregalls als munts de pedres.
Per manca de diners, qualsevol formes
les converteix en rams d'una altra terra,
i el Sol es torna anell en els seus vidres.

Vidrieres sense vidres,
velles fons de desarmades fustes
reboten entre onades de la Terra.
Pobre com era, aprofitava ferros,
tornava a buscar endins formes i formes
i sabia enfilar segures pedres.

Obria el ulls a unes pedres
i segava els seus camps amb falç de vidres.

Cada brot que collia, ple de formes,
trobava la mirada d'unes fustes
o una barana que aturava amb ferros.
El seu enginy mai no quedava en terra.

Honri la Terra, en l'ampli cel de pedres,
parets i ferros, qui ha fet amb vidres,
deixes i fustes tal festí de formes!"

Joan Brossa

Del catàleg: Josep Maria Jujol. Architecte 1879-1949.
Centre Georges Pompidou, París 1991

VAYA PAR

La intervención de Gaudí y Jujol en la Catedral de Palma fué tan exigua en cuanto a los medios empleados, que es exagerado clasificarla como rehabilitación, y mucho más lo sería ver en ella una obra aislada. Fué, en realidad, una obrita de poco cemento y menos piqueta, apenas unos toques de escarpa en los muros y algunas pequeñas ventanas y un poquitín de serrucho.

Aún así, es una obra importante por presencia en el espacio y por calidad; una obra que sintetiza arquitectura, relieve y pintura, porque esta síntesis existe ya en la actividad polifacética de sus autores, y que encuentra en algunos momentos el difícil punto de contacto entre la pintura y la arquitectura gótica y el mundo figurativo del Modernisme.

La peculiaridad de poder echar mano de todas las artes a su alcance, la seguridad a la hora de pintar con incisiones en los muros, la necesaria improvisación del pintor que impide adivinar el resultado previamente a la acción, la presencia constante de los arquitectos en la obra, incluida la ejecución por medio de la propia mano, iban a provocar una imagen de arquitectos incómodos y estrafalarios, para una obra que llevaba consigo la exigencia de un protocolo burocrático mínimo.

La operación consistió sustancialmente en el tras-

lado del altar mayor a una posición más visible y en la ocupación del ábside por la sillería del coro, con la cual se reemplazaba el antiguo retablo. Para ello era necesario acoplar las sillas a la nueva situación; posteriormente se pintaron, con el objeto de convertirlas en zócalo de la ornamentación que asciende por las paredes del ábside. Esta ornamentación consiste en un tapíz de piezas cerámicas vidriadas y unas incisiones doradas en los muros.

Es el reflejo de la luz que emiten unos racimos de lámparas diminutas que descienden desde lo alto en los vidriados y dorados de la decoración del coro, aumentada durante el día por la que penetra a través de las vidrieras, en todo caso en una atmósfera de penumbra, lo que comunica al fondo del coro este aspecto inmaterial que podría evocar el producido por los mosaicos de las iglesias bizantinas, pero que también se reconoce en las escenas de la pintura gótica, tantas veces flotando en los fondos irreales de los panes de oro.

El elemento más impresionante de la obra es un mueble: Una enorme lámpara sobre el altar que define su espacio a modo de baldaquino flotante y que recibe la respuesta desde el suelo por medio de cuatro columnillas rematadas por ángeles.

Tal vez porque se trata de una actuación super-

puesta, el derroche que Gaudí y Jujol hacen de su conocimiento y de su interés por la arquitectura gótica y la delicadez con la que buscan la coherencia y la integración en el edificio en el que están actuando es lo que los delata. Es evidente que se trata de dos arquitectos del Modernisme. En las iglesias góticas, los retablos, las esculturas, se superponen sin más, porque se sabe que estos espacios lo soportan casi todo; ni siquiera en la abadía de Westminster, donde las intervenciones sucesivas han amontonado, como en un desván, toda la gloria de Inglaterra, se podría decir que el espacio gótico haya sido vulnerado.

Se dice que poco antes de que Gaudí y Jujol partieran definitivamente hacia Barcelona, un monaguillo oyó a Gaudí decirle a Jujol: –Si anem així de bé, aviat començarem la façana. Y hay quien asegura haber visto un boceto de la fachada neogótica de Peyronnet hecha un galimatías. Son habladurías difíciles de confirmar, por lo que no es cuestión de lamentar la pérdida de lo que no se sabe si se pudo tener. Al contrario, Mallorca puede hoy celebrar que posee una de las actuaciones gaudinianas más brillantes. Intervención en la que se percibe el entusiasmo y la inspiración de que hicieron gala sus autores.

Xumeu Mestre y Elías Torres

LES TAQUES DE JUJOL

En altre temps, als primers cursos de les escoles d'arquitectura els treballs i exàmens de dibuix eren molt durs.

Un examen podia durar una setmana, deu hores diàries.

Es començava dibuixant el motiu en croquis, a llapis, al lloc. Podia ser una font, una finestra, o tota una façana. Després s'havien de prendre les mides, "acotar", per poder passar el croquis a un dibuix a escala.

El dibuix a escala es feia sobre una gran làmina de paper canson, gruixat, habitualment de 100X70 cm, que quedava segellada, per impedir canvis. Es començava dibuixant a llapis dur, tènue, per després passar-se a tinta, amb tiralínies i tinta xinesa. Al final es retolava.

La taula de treball estava una mica inclinada, per facilitar arribar a les parts altes del dibuix.

Podia passar que el tiralínies degotés, o que el tinter tombés, tacant i regalimant sobre la làmina. Era el desastre. Ho podies deixar.

"¡Bien, uno menos!" era l'exclamació col·lectiva que acompanyava les malediccions de desespe-

ració de qui havia patit un d'aquest accidents. No demostrava excessiva mala intenció, era la tradició. Efectivament, d'un centenar de candidats, en solien aprovar cinc.

Si la taca era petita i no s'havia de tornar a dibuixar damunt, es podia tractar de gratar delicadament el paper amb una fulla d'afaitar (tothom en tenia a prop), fins fer desaparèixer la taca (atenció: la tinta devia ser ben seca). Si s'havia de tornar dibuixar, el nou traç sobre un paper que havia perdut la seva superfície s'escampava una mica i denunciava l'errada. En tot cas, era fàcil per un ull expert detectar canvis en la lluentor del paper. Sí, era el desastre. I sempre arribava, a més, després de tota una setmana de feina.

Era el desastre, excepte amb un professor de dibuix que nomia Jujol.

Era molt cristià, i estava avesat a viure a un món màgic, on qualsevol criatura es podia redimir, on els materials i les coses més pobres es convertien en meravelles. El pa en carn, el vi en sang, la fusta en art. I també les taques.

Jujol anava fins la taula, decantava amb delicadesa l'estudiant, prenia el seu lloc, agafava el pinzell i convertia aquella la taca, aquella aranya negra i maligna, en un florilegi esplèndid, en una flamarda que ennoblia la làmina.

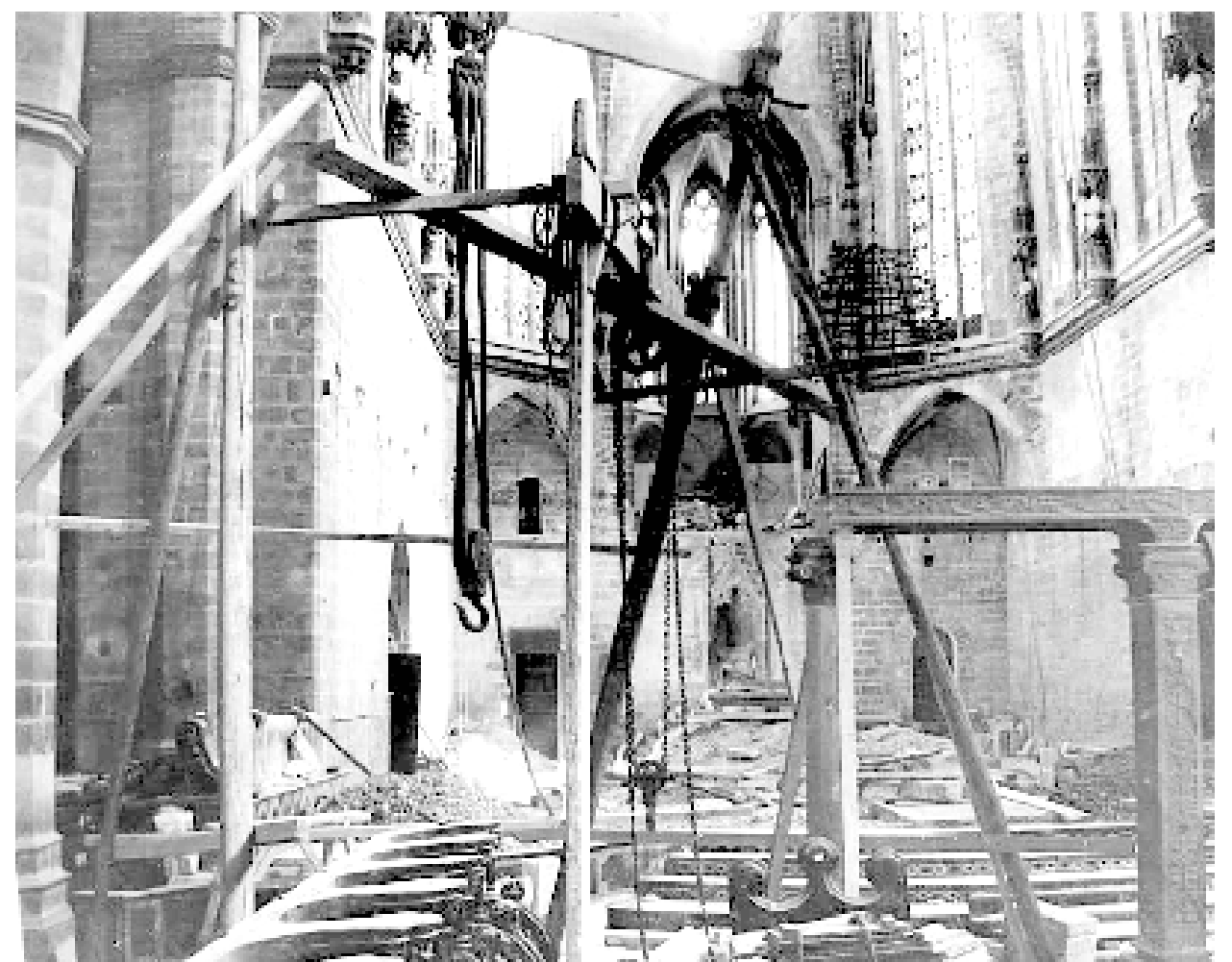
Fa molts d'anys, al segle XVIII. Alexander Cozens, aquarel·lista anglès, proposava, per dibuixar paisatges, començar fent taques, que convertia en roques, arbres, muntanyes... Un estudiant seu va escriure:

"Cozens feia impremeditadament, damunt bocins de paper una serie accidental de taques i esborralls en negre, marró i gris. Aquestes taques que suraven damunt el paper, les imprimia de nou damunt un altre paper i amb la seva gran imaginació i un cert grau d'enginy les convertia en roques, boscs, torres, campanars, cases de camp, rius, camps i caigudes d'aigua. Taques blaves i grises formaven les muntanyes, niguls i cels. Una millora d'aquest sistema va esser esquitxar el fons de plats de terrissa amb aquestes taques per després estamparles damunt fulls de paper humits."

Josep Quetglas

Reforma de Gaudí i Jujol a la Seu, 1909-1012. Fotografies de l'arxiu del Col·legi Oficial d'Arquitectes de les Illes Balears.

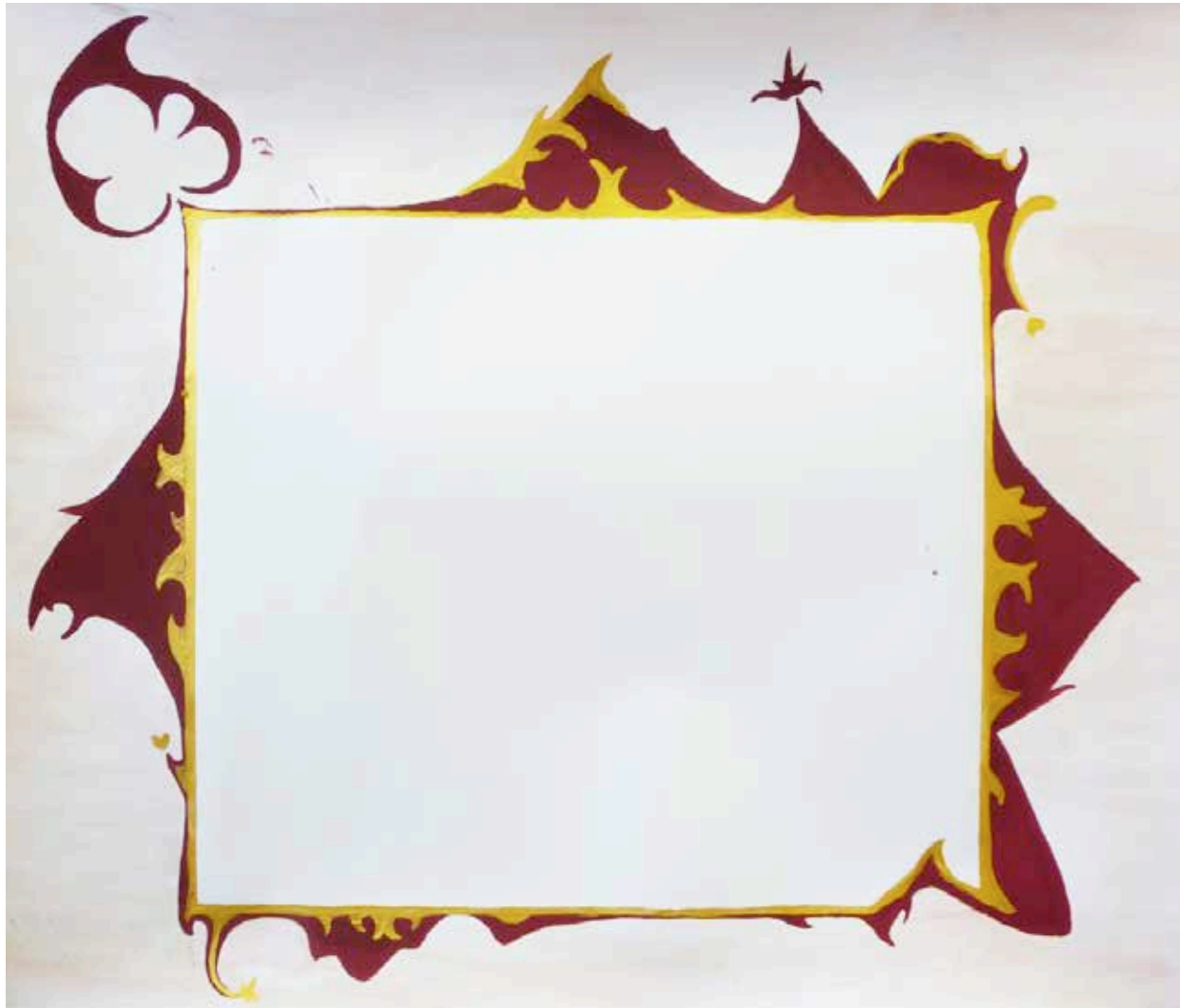

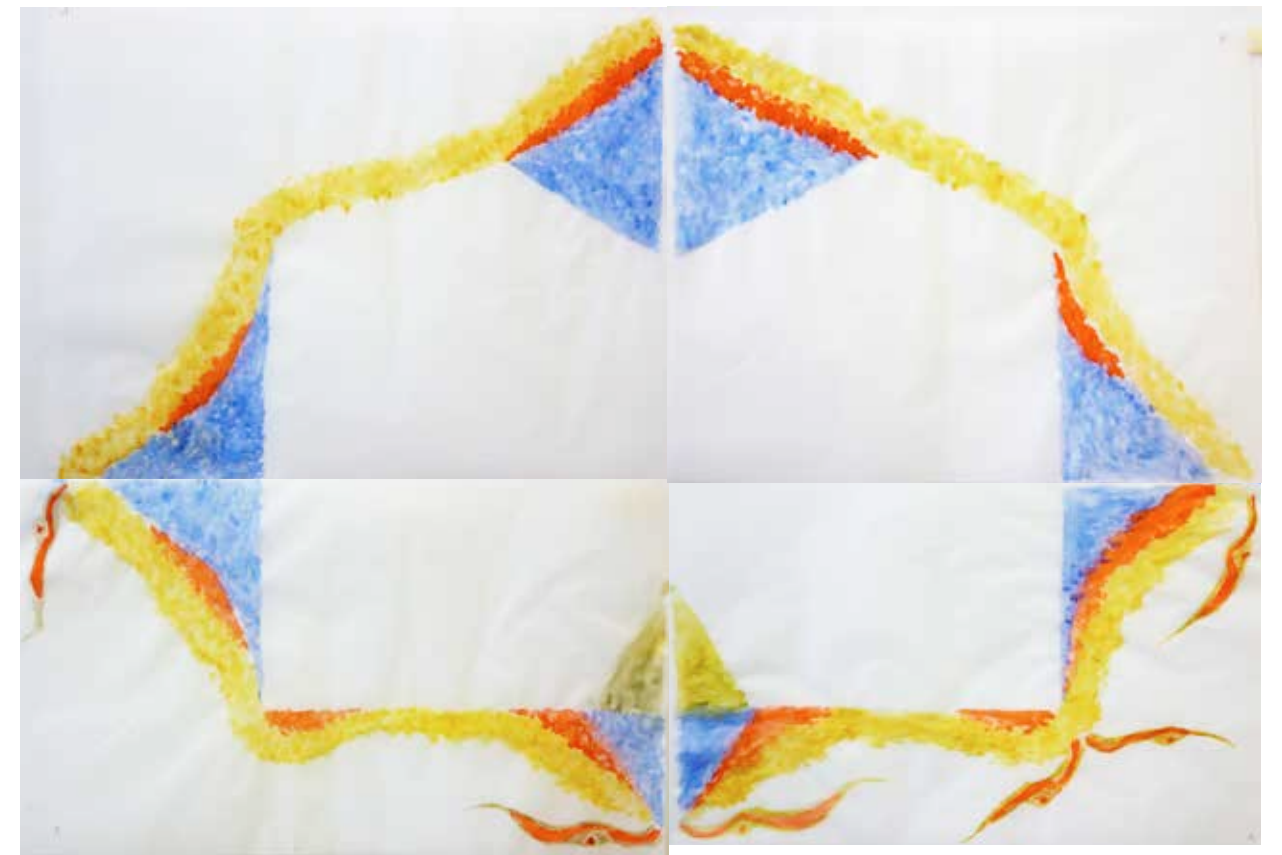
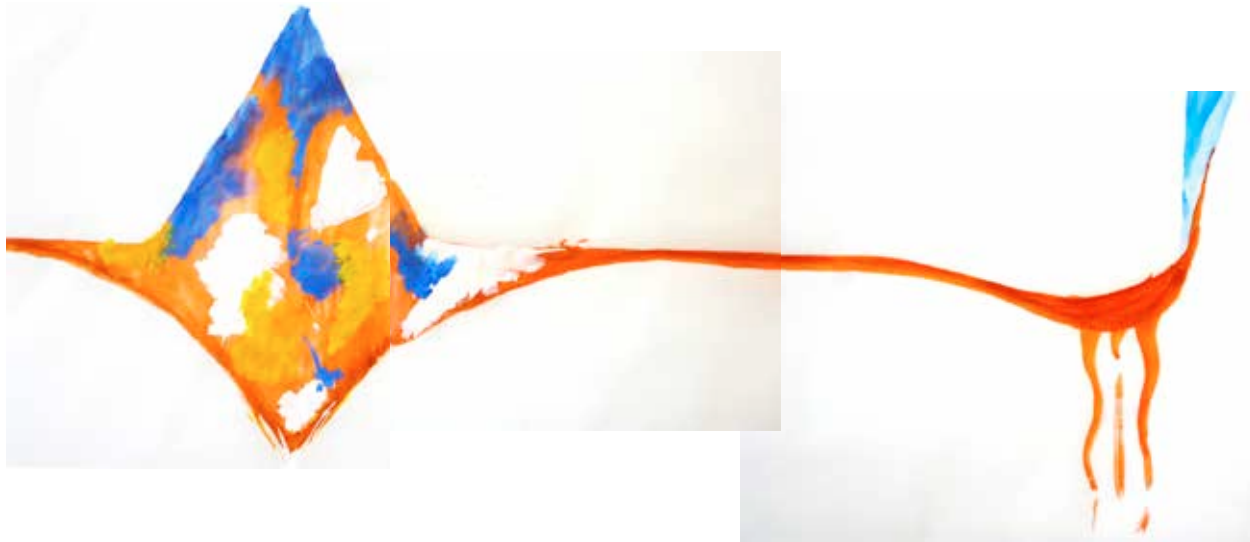

1. Bàrbara Barceló, Maria Barceló, Paula Franco, Giulia Macellari,
Antònia Mª Quetglas

2. Victoria Pérez, Estefanía Sabariego, Natalia Vallespir

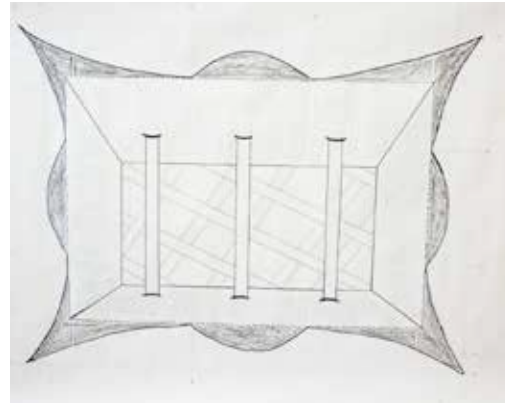
3. M^a del Mar Bonnín, M. Neus Mascaró

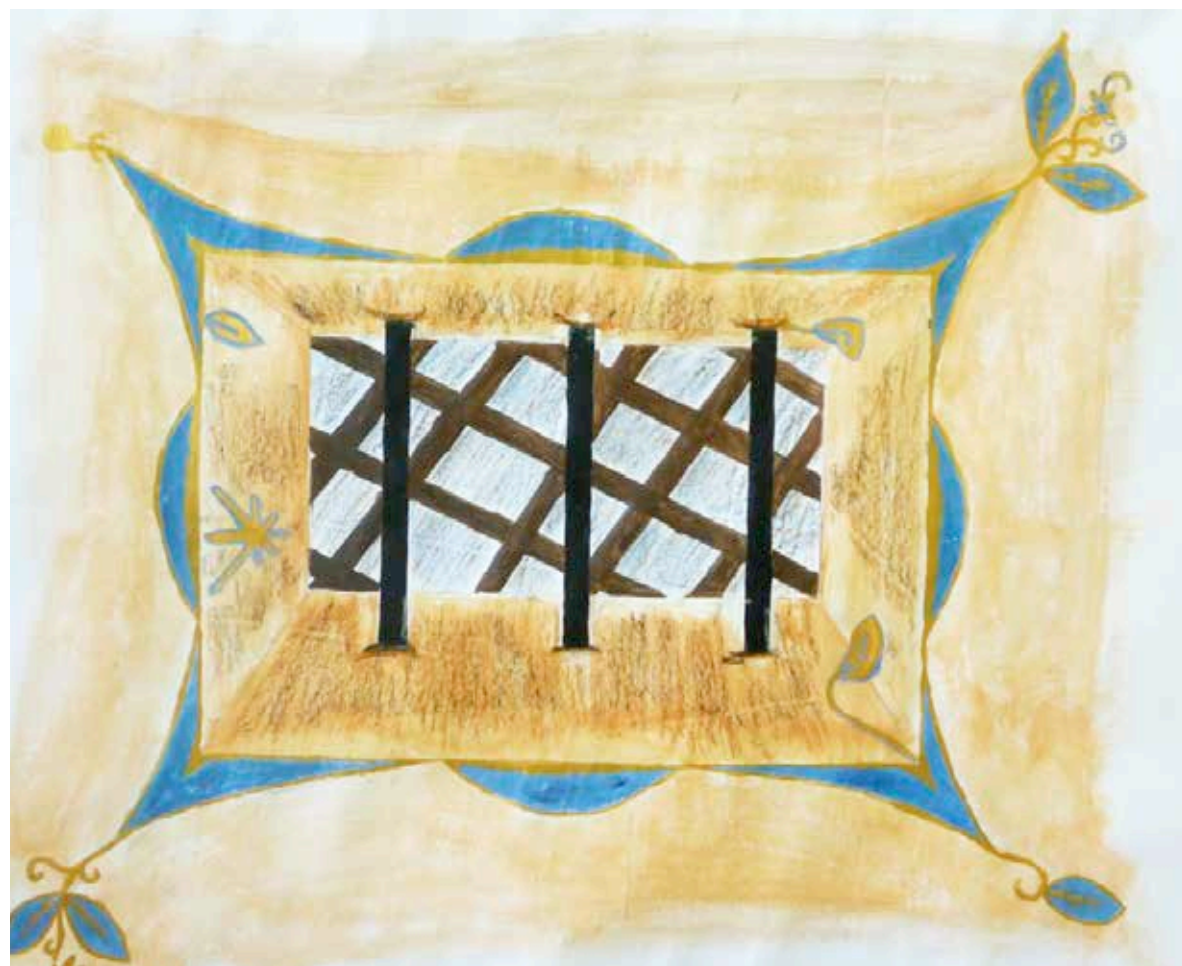

4. M. Teresa Fajardo, Joana Moragues

5. Florencia Gonzalez, Marta Masana, Silvia Rodriguez, Victoria Serrano

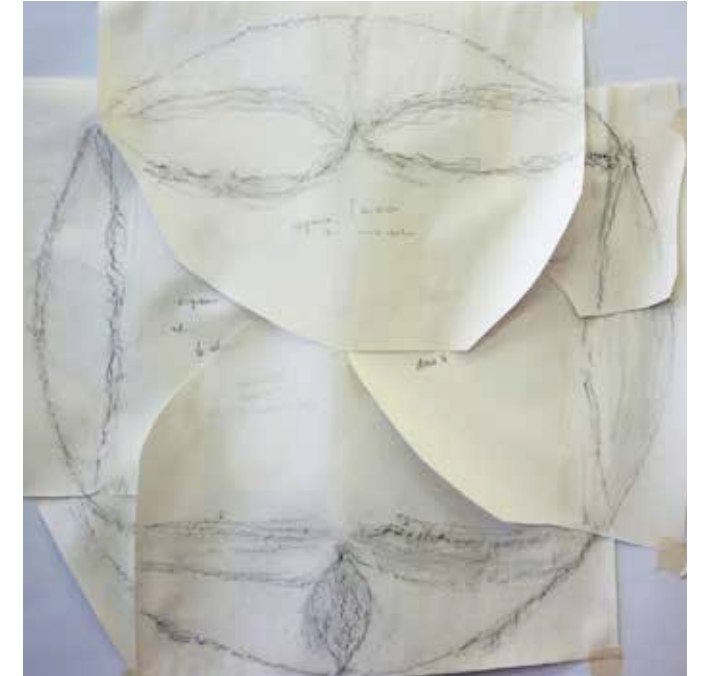
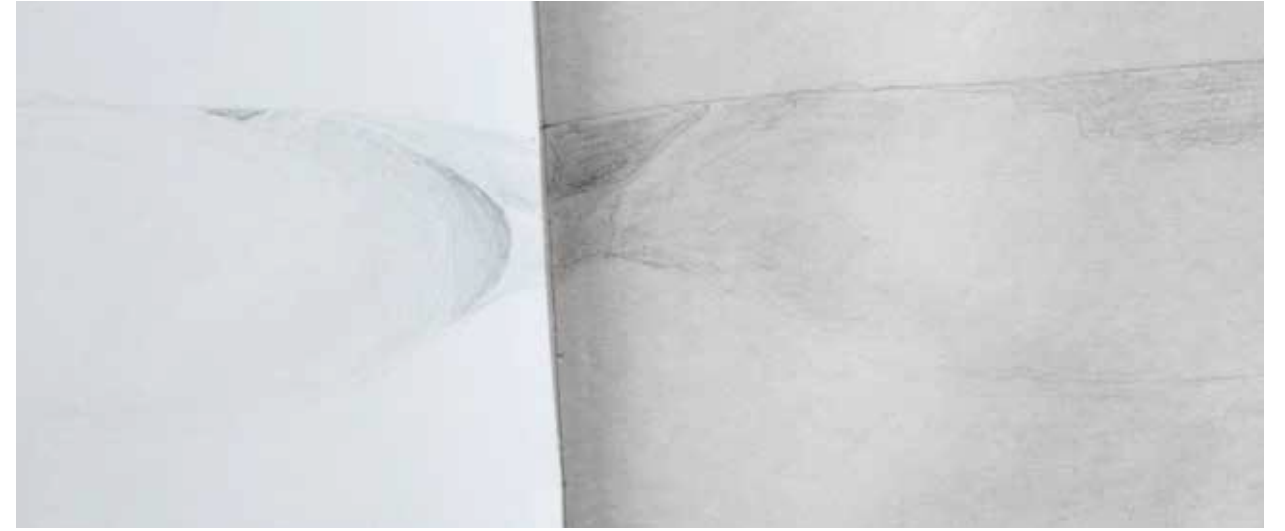

6. Inès Comas, Neus Henares, Rebeca Navarro, Sheyla Núñez

7. Noelia Cunill, Margalida Isern, Encarnació Jaume

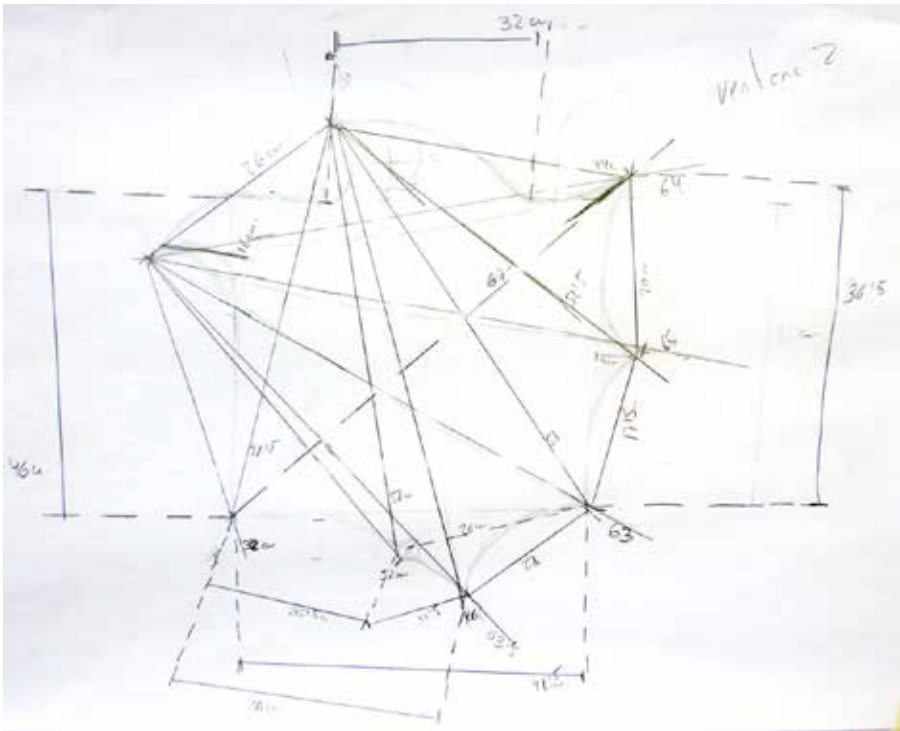
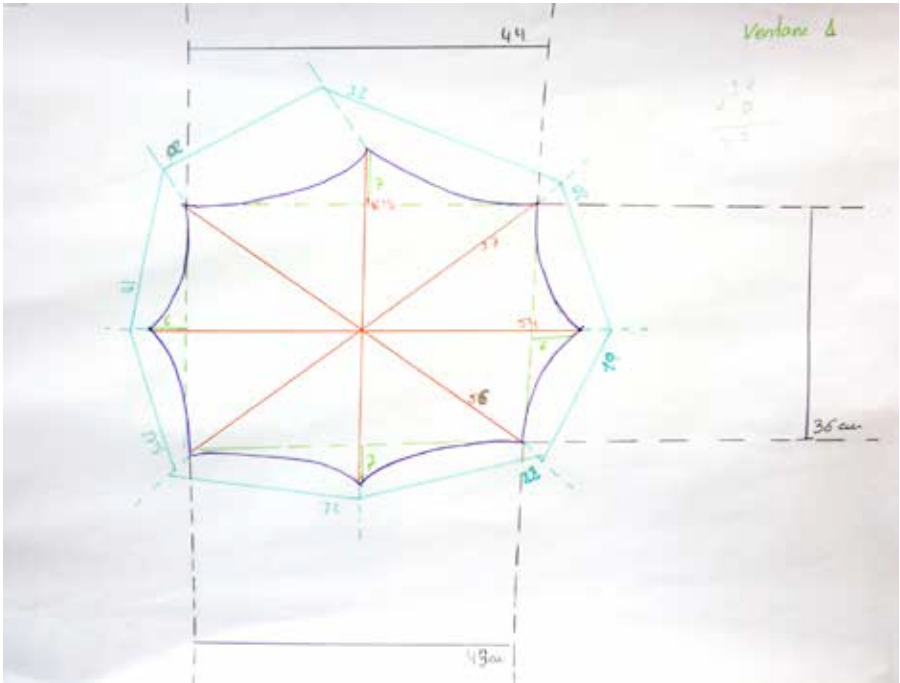
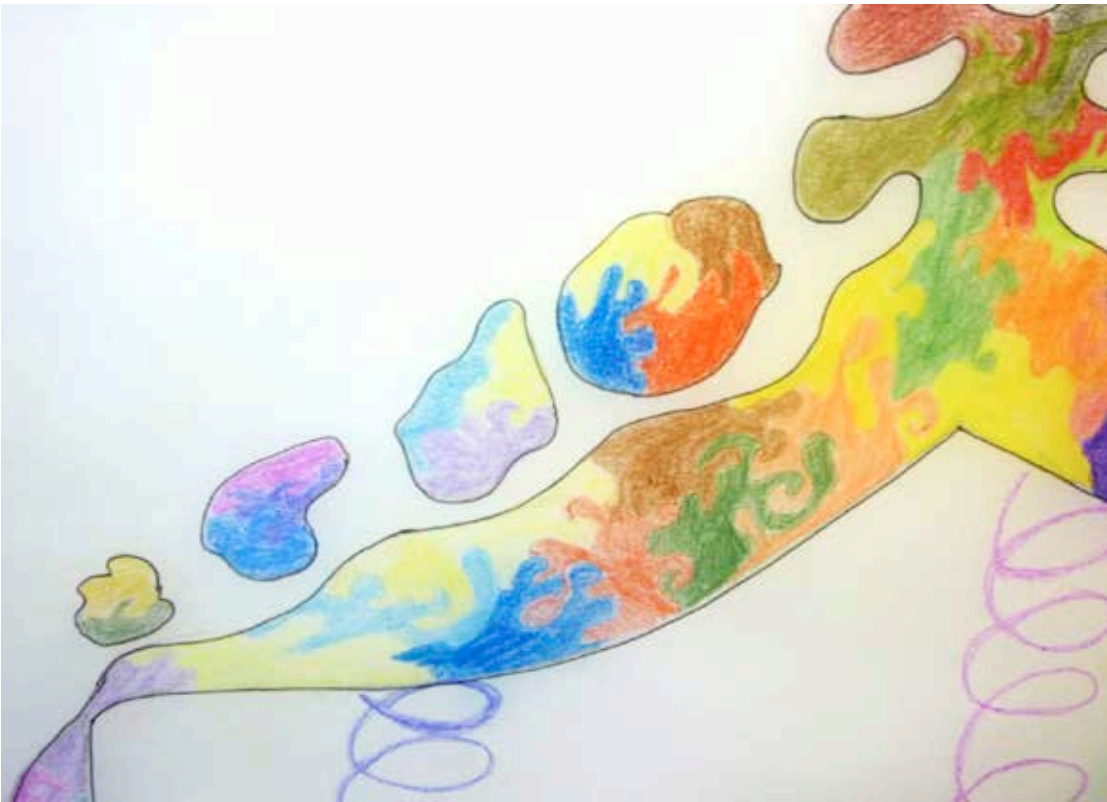

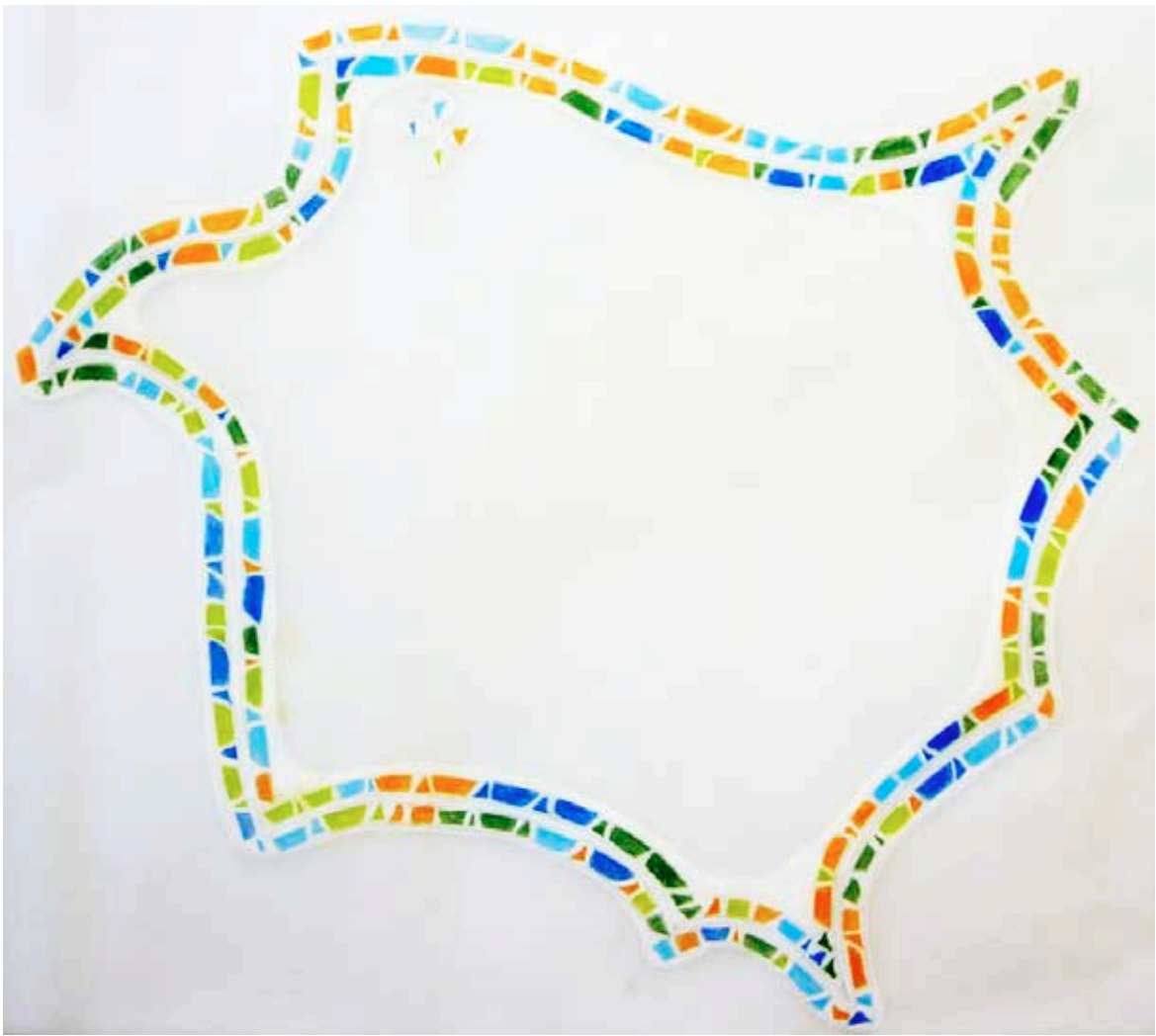

8. Marta Delgado, Cristina Limonez, Carolina Sellés

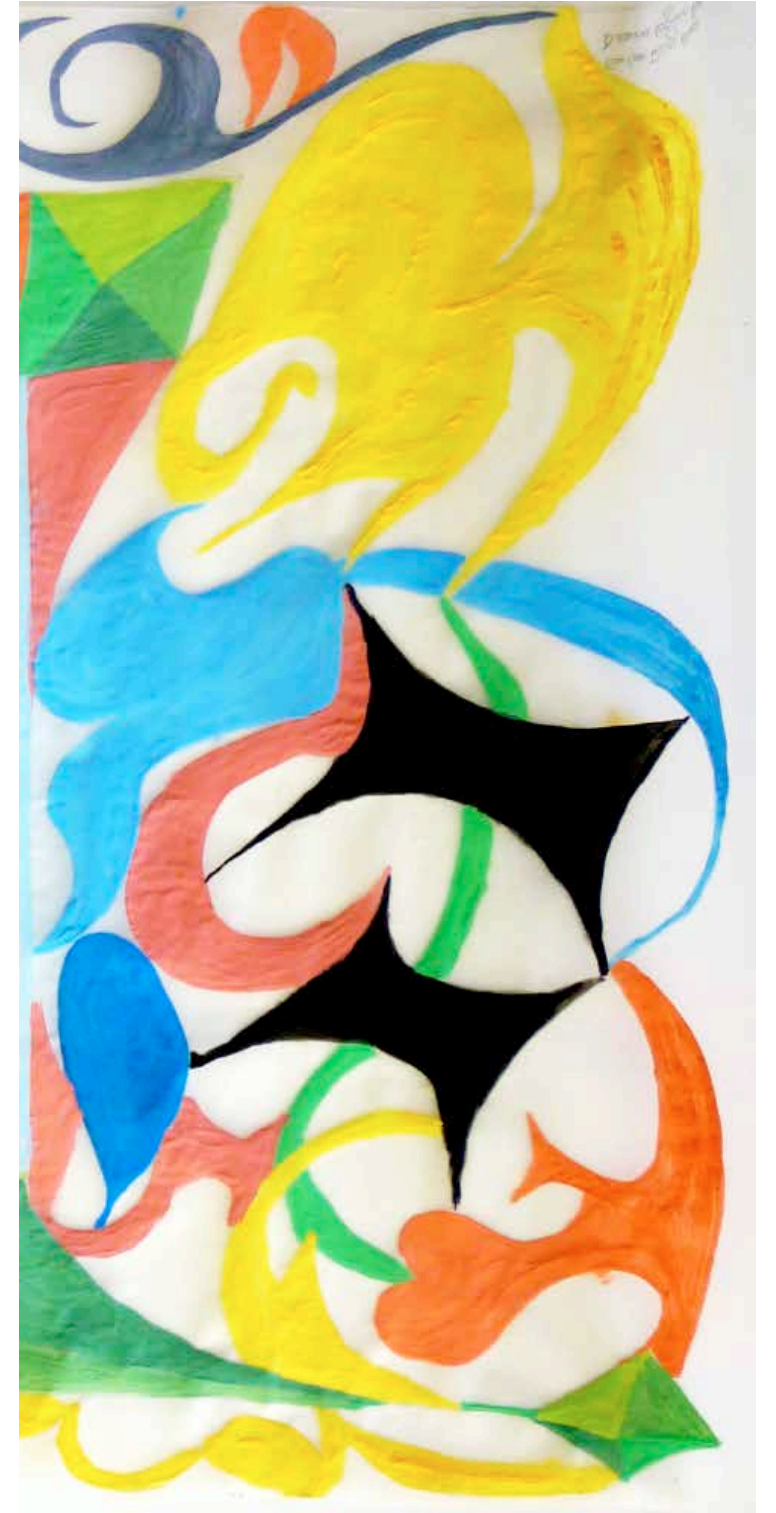

9. Ainhoa Abrines, Ainoa Servera, Teresa Vallés

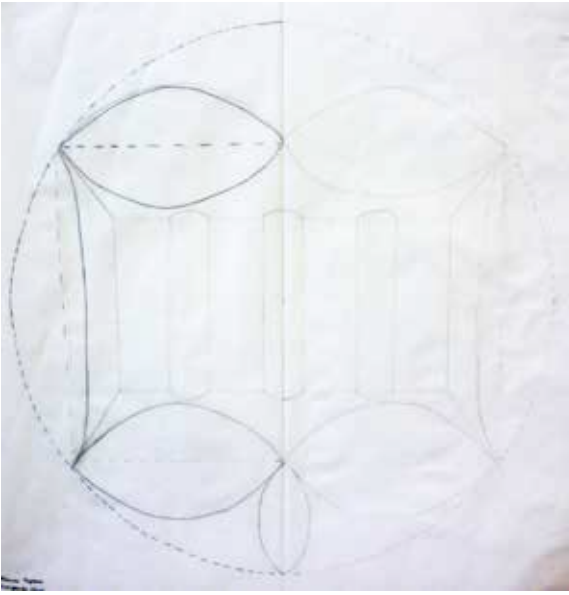
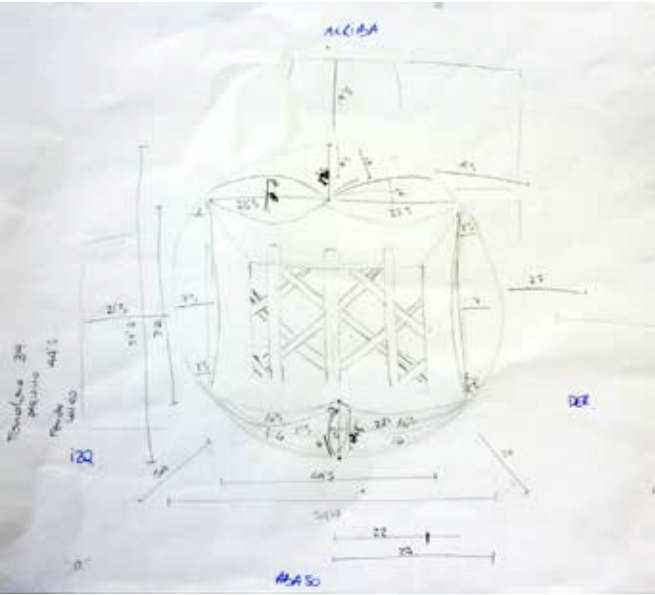

10. Diana Lozano, Carlos Ruiz

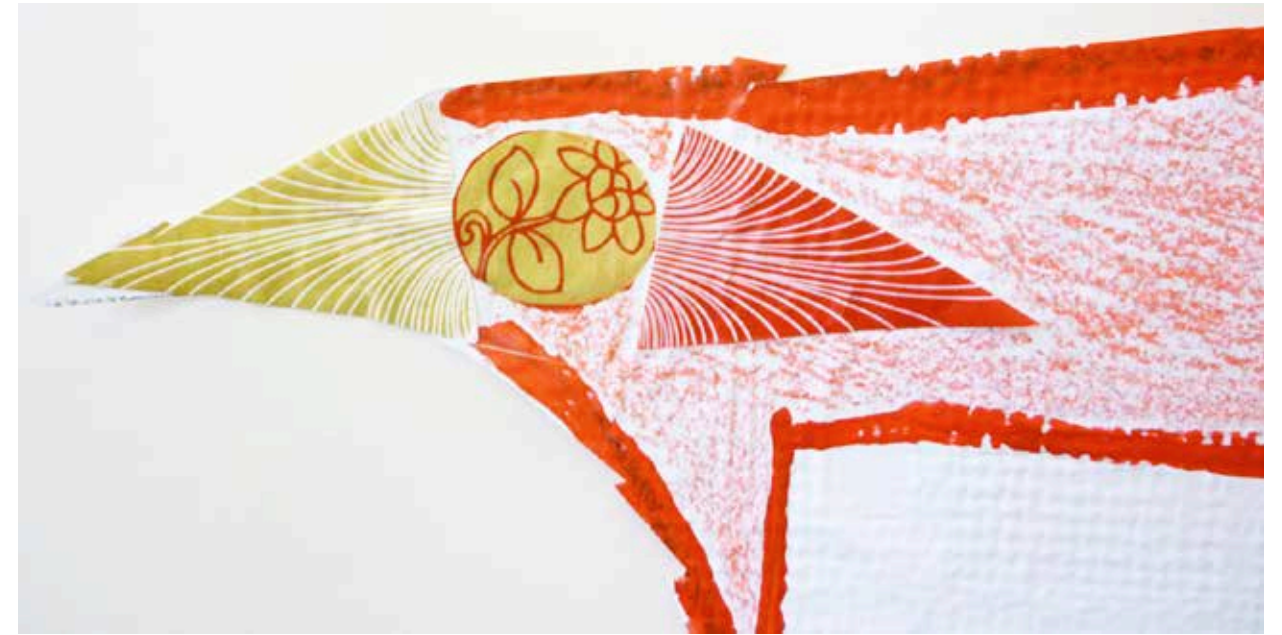

11. Séfora Lluc, Margarida Oliver, Blanca Piqueras

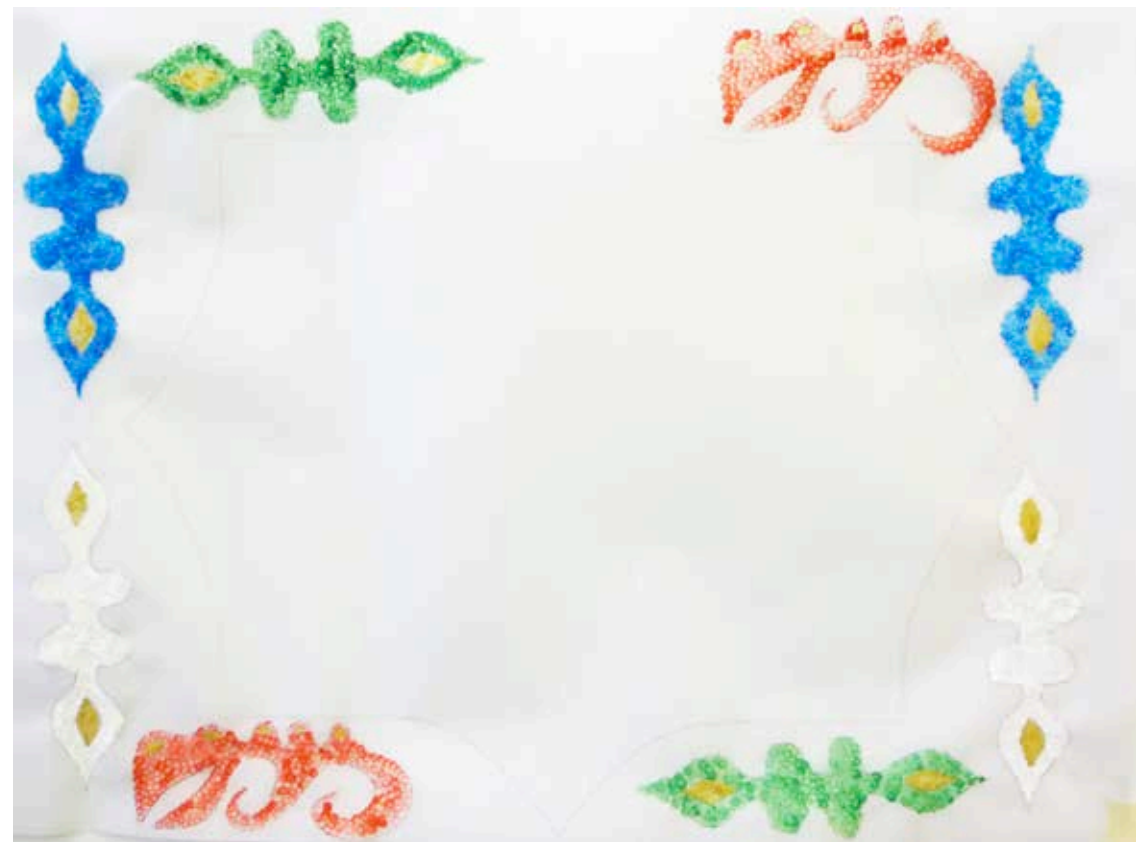
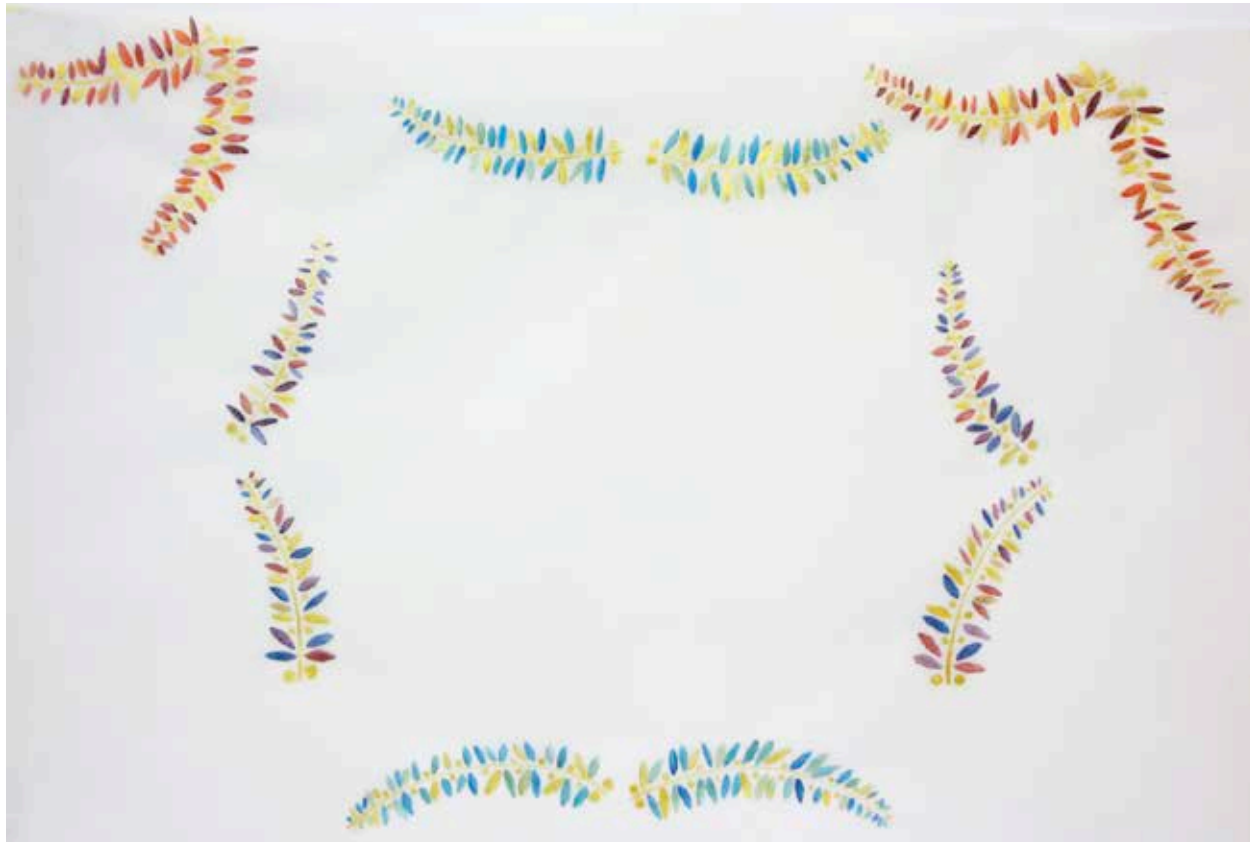
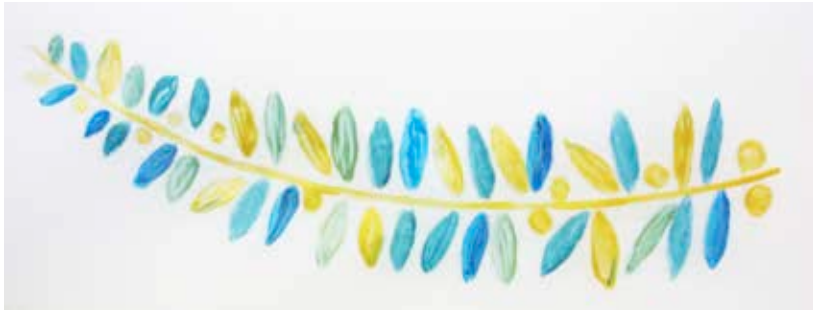
12. Paula Covas, Mª Sebastiana Galmés, Laura Maimó, Mª Rosa Sánchez

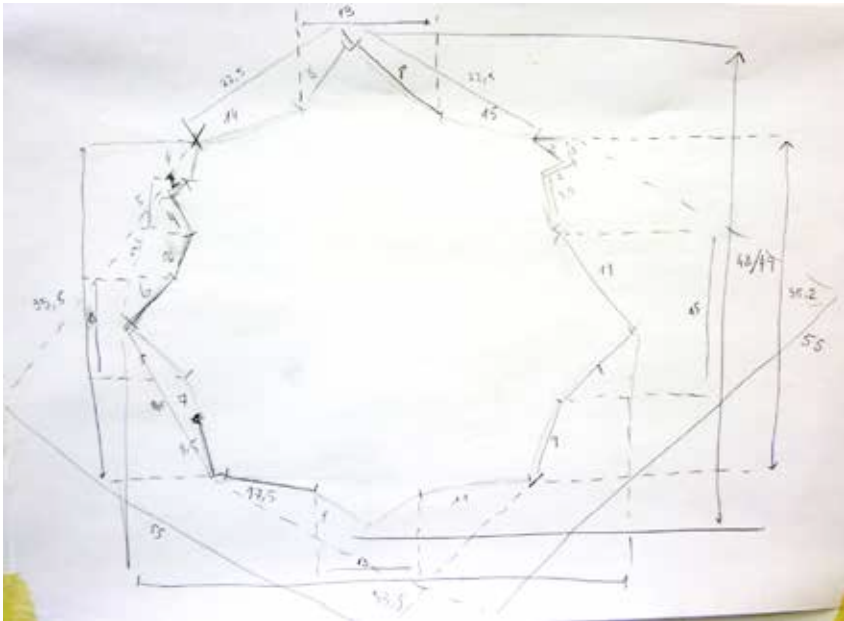

13. Andrea Boned, Marta Corral, Mónica Ojeda

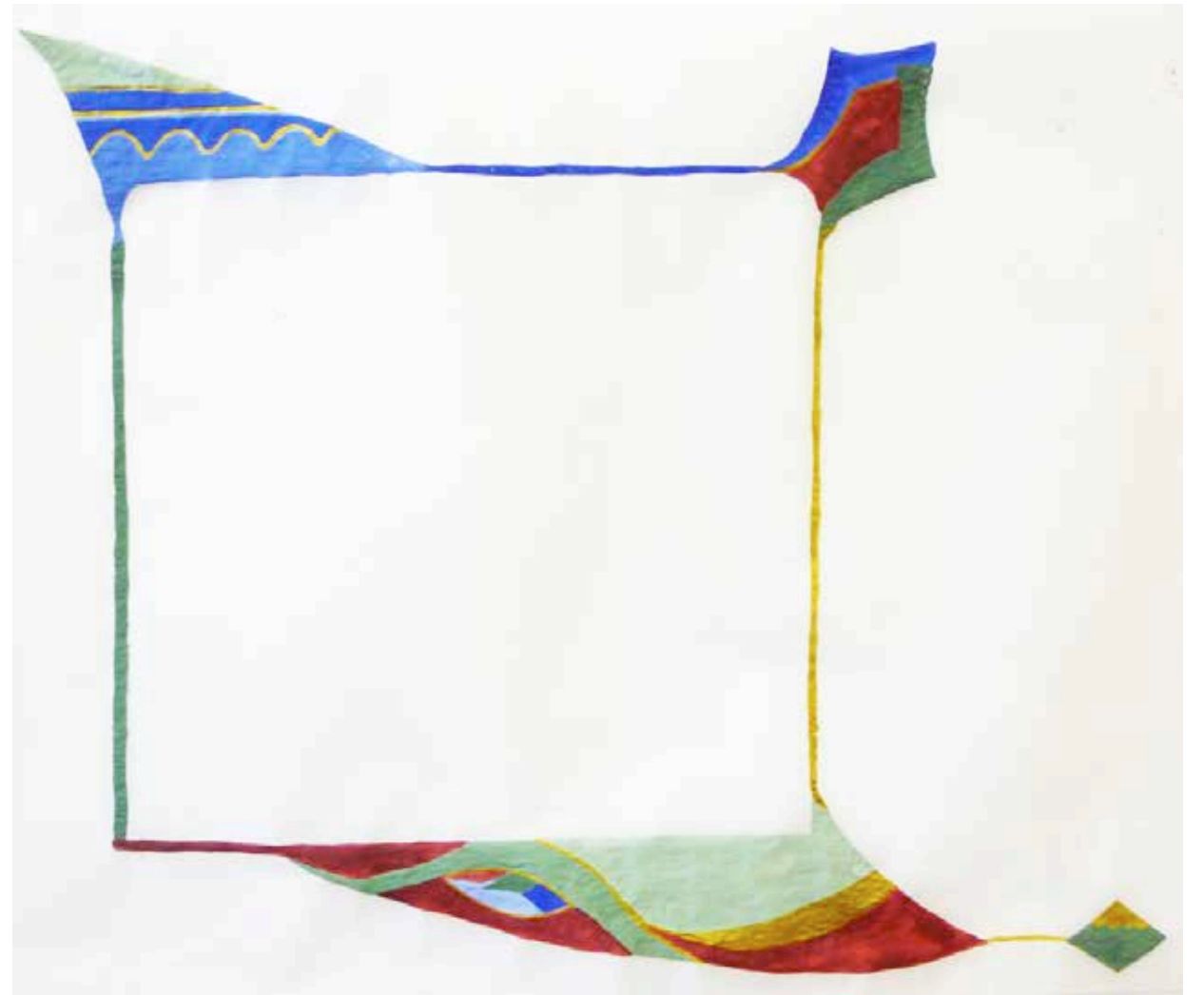
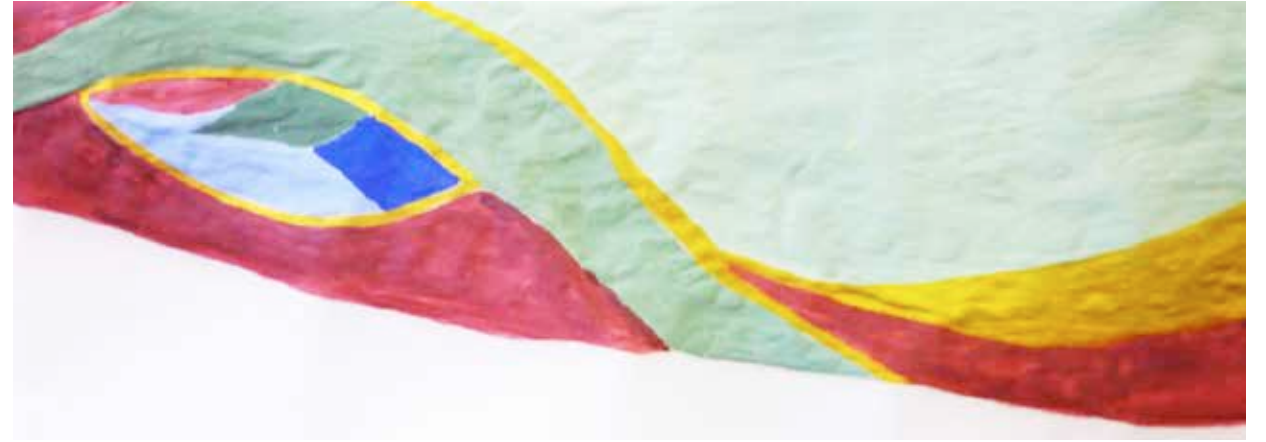

14. Aina Mª Bosch, Bàrbara Cerdà, Antoni Marimón

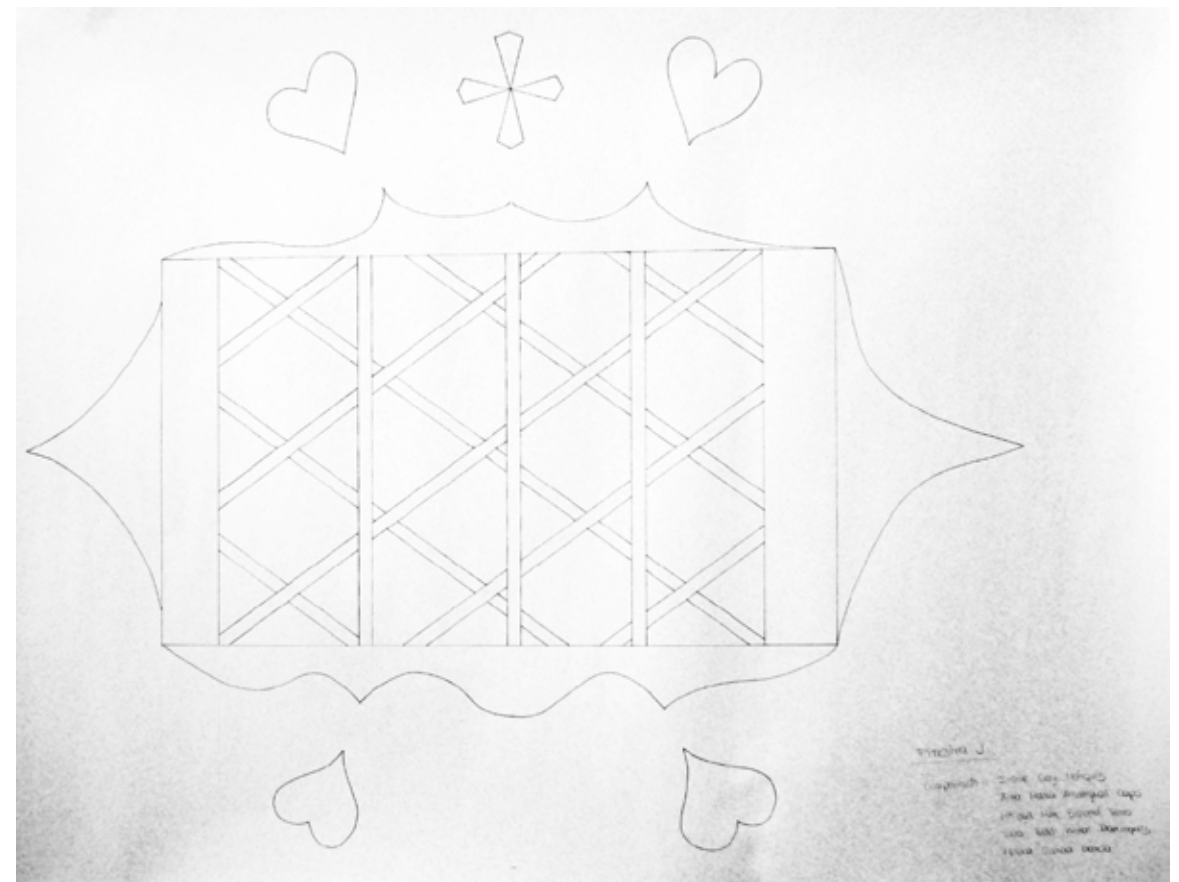
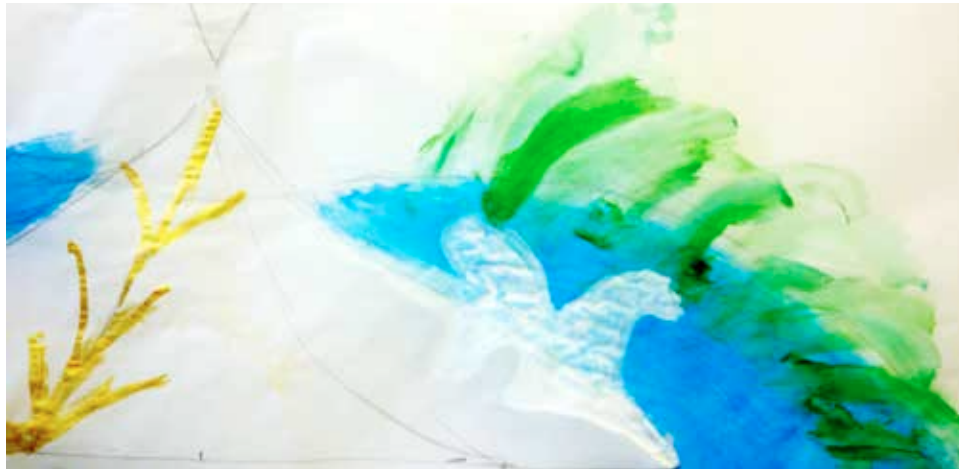

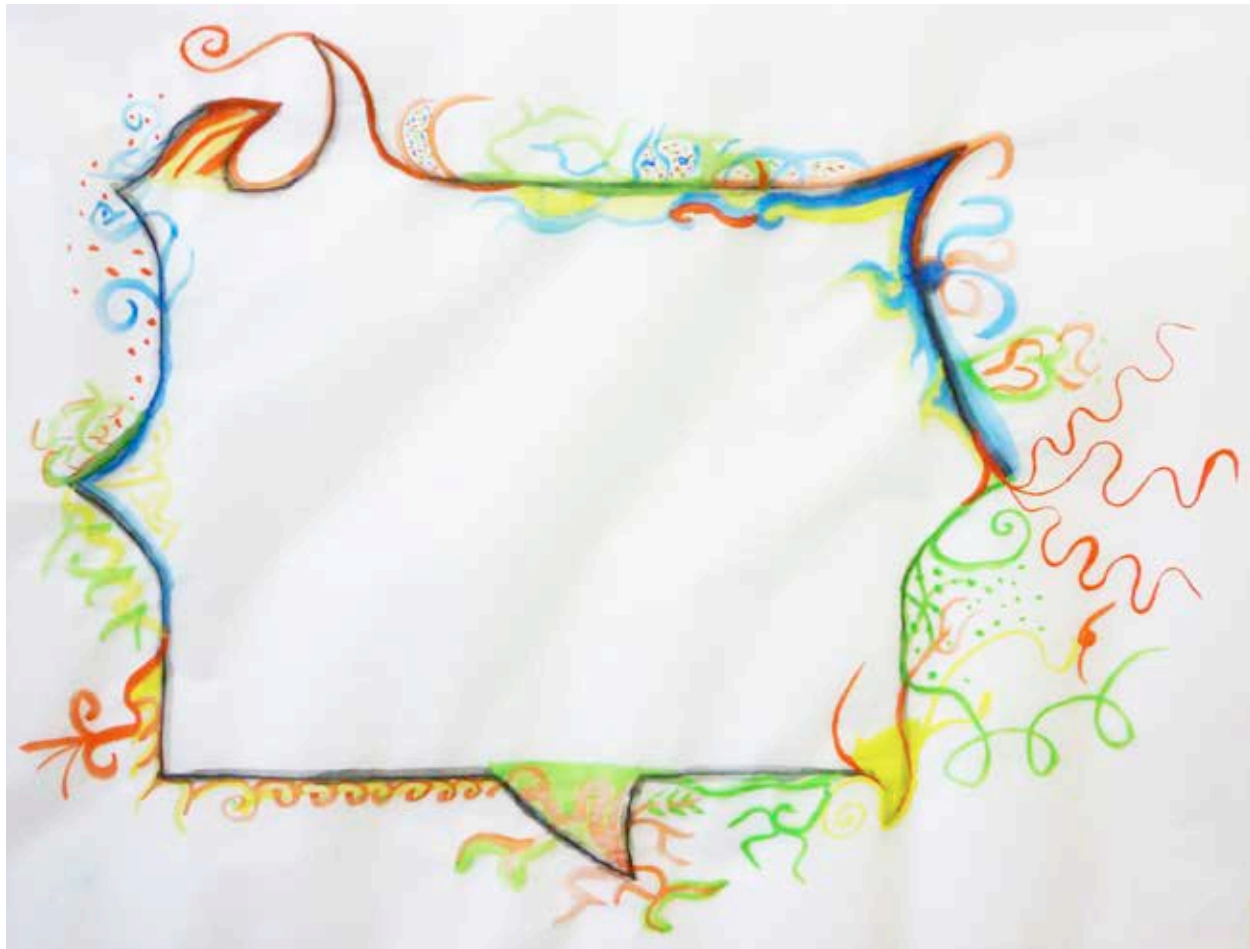
15. Joana Maria Cantalops,
Margalida Vives

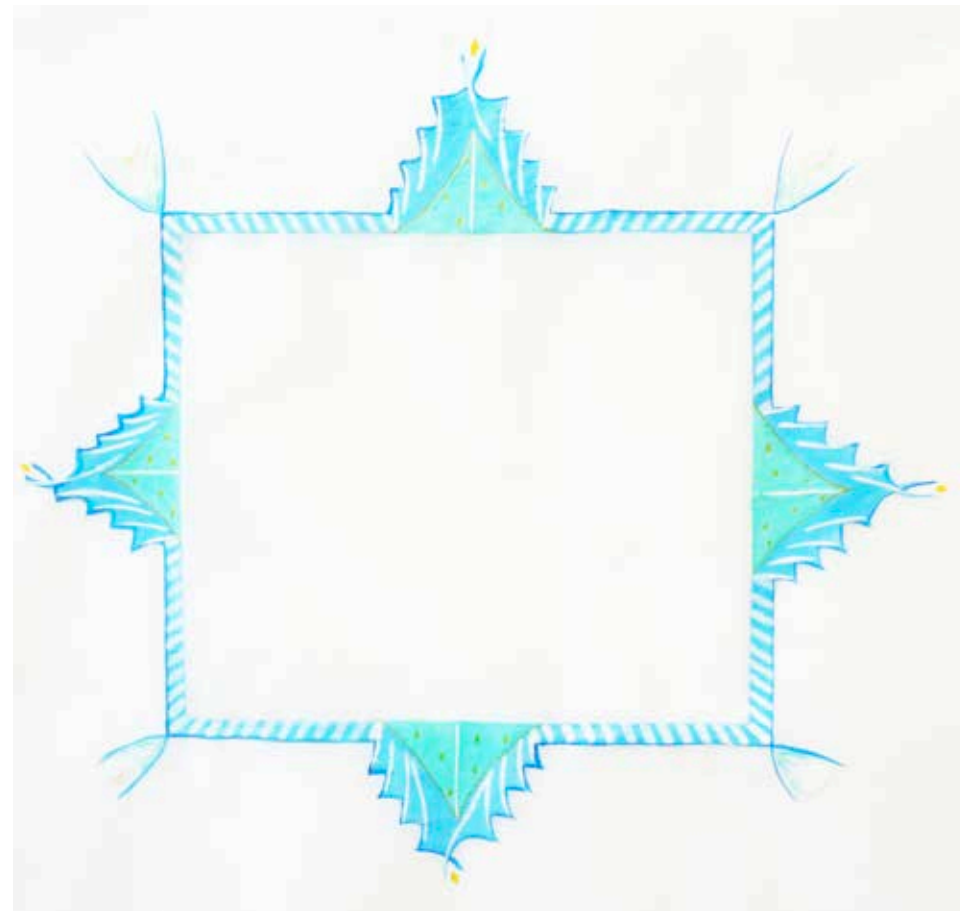
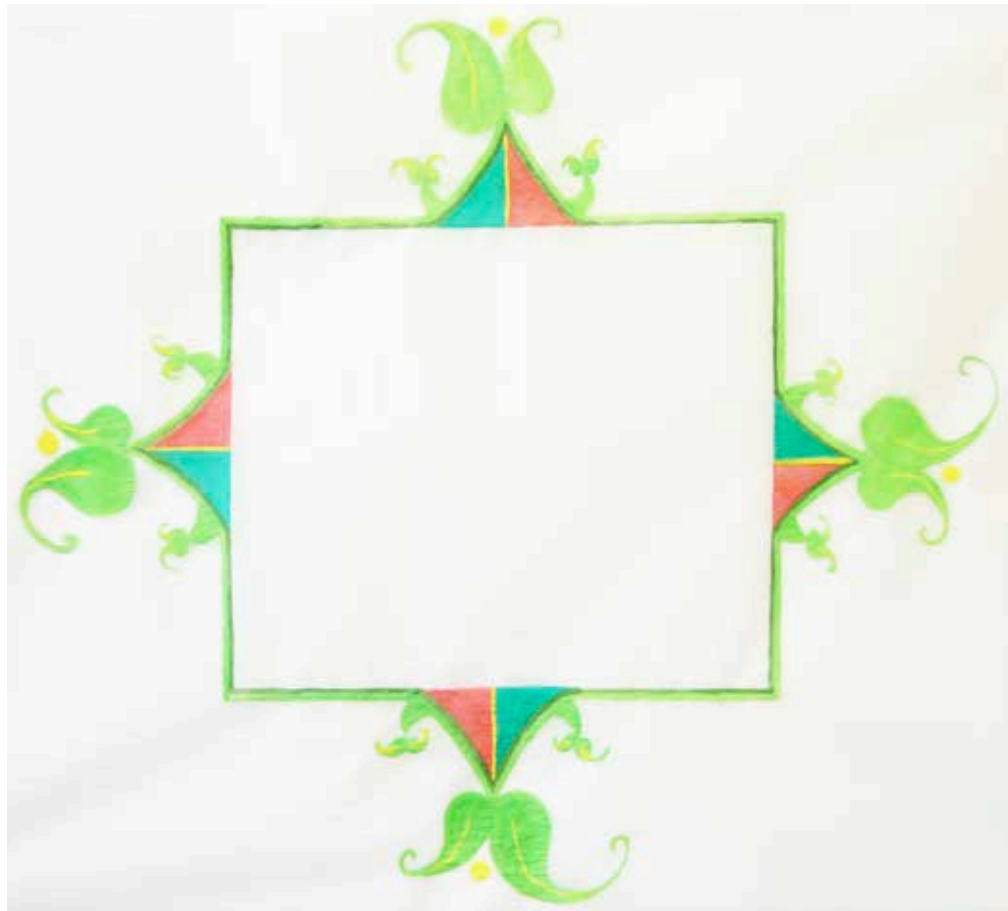
16. Sara Belén Amat, Aina Maria Amengual, Maria del Mar Barceló,
Helena García, Irene Gay

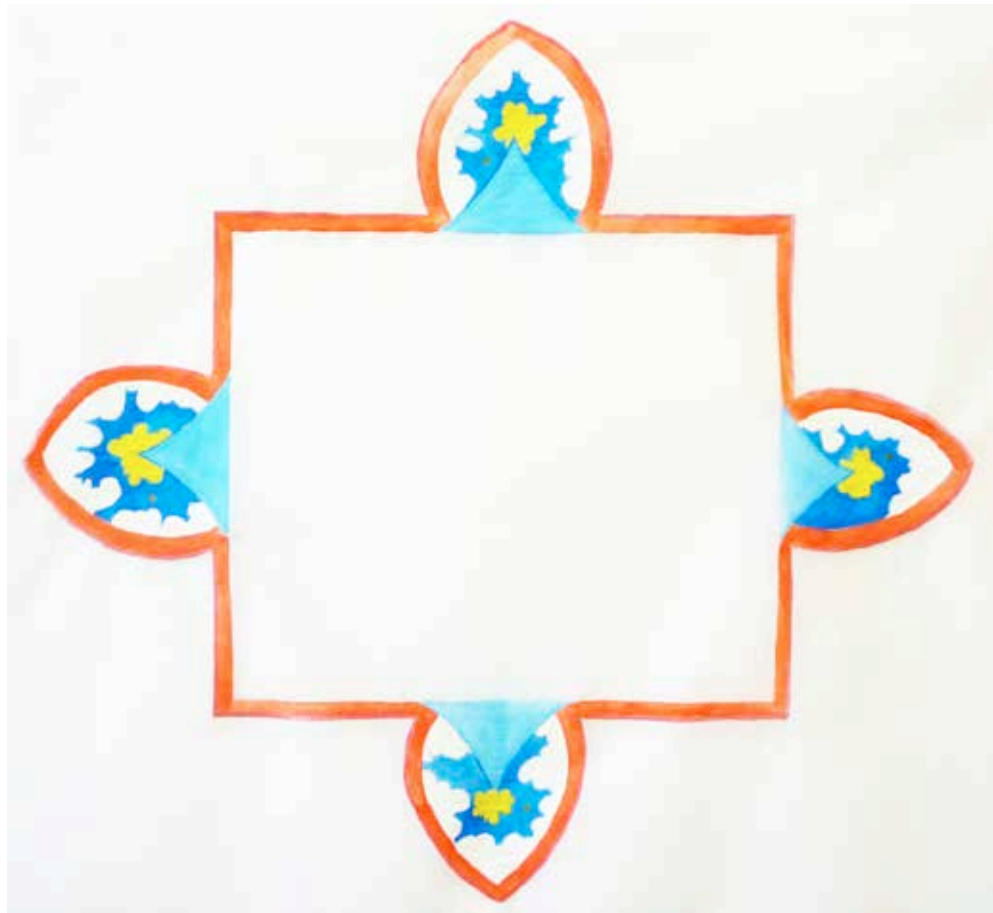

17. Marina Font, Maria Francisca Coll, Verònica Costa

18. Omayra Fiol, Esther García,
Elena Ramírez

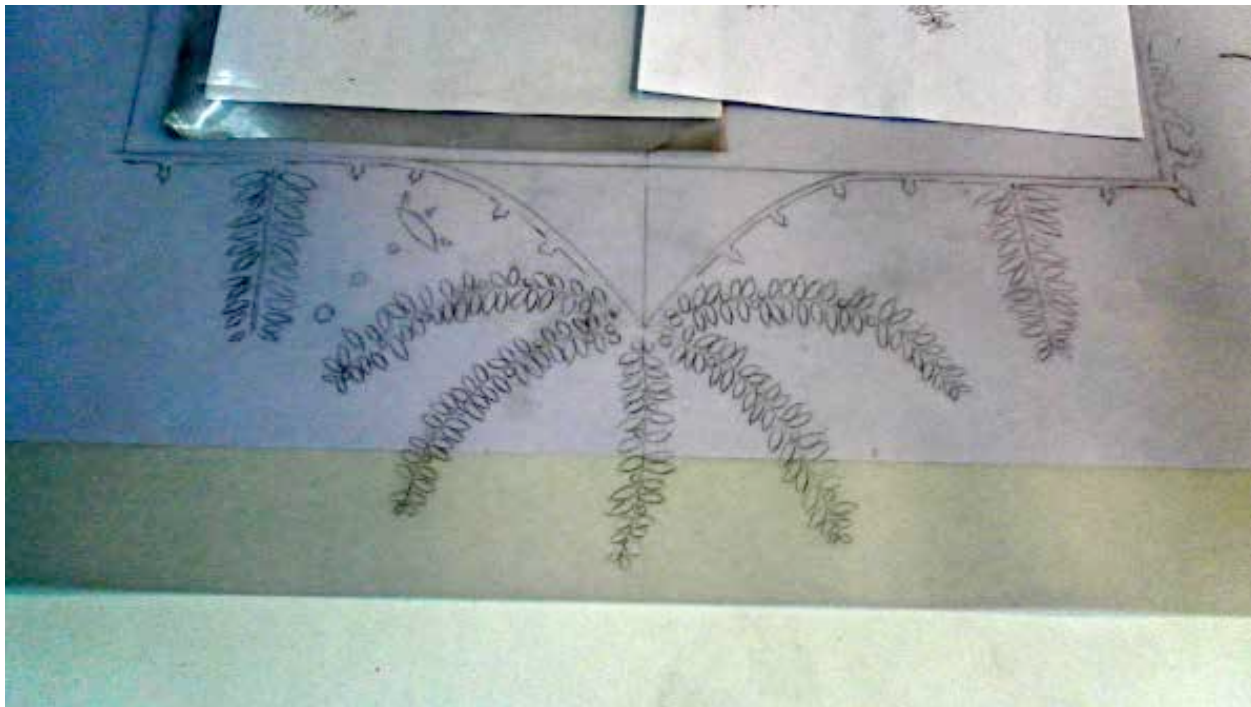
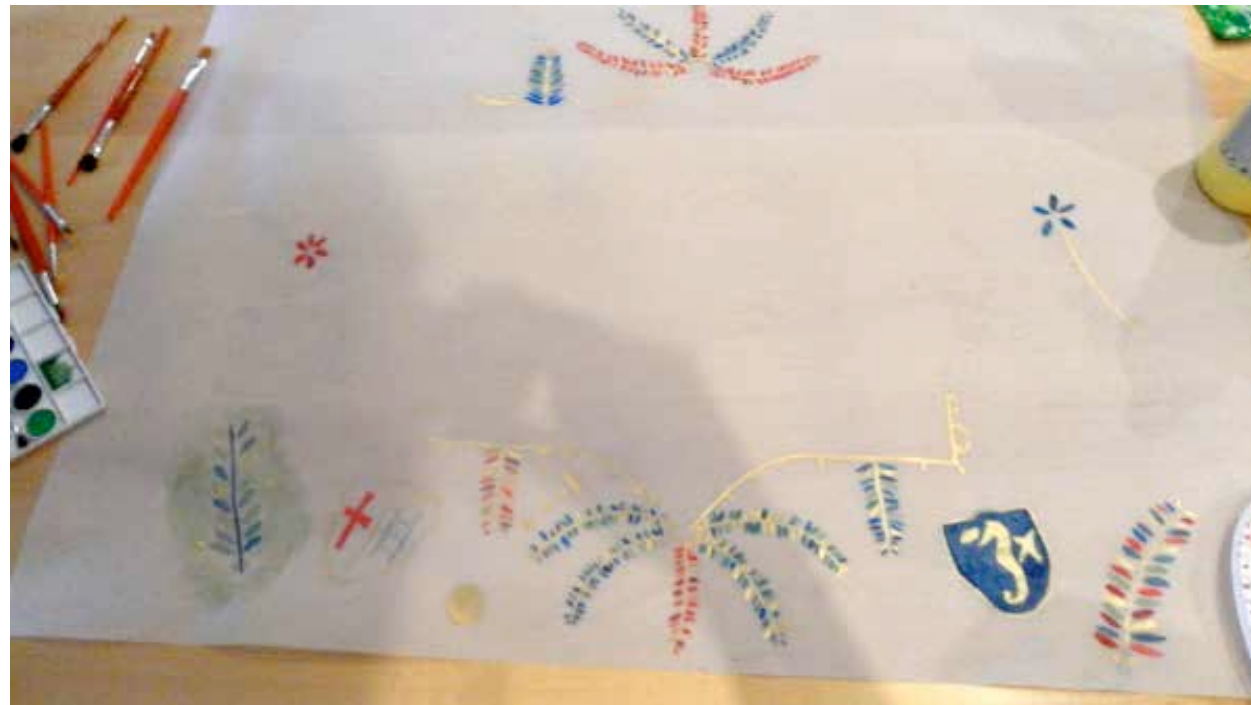

19. Marta Bastida, Sara Ruiz, Maribel Sevilla

Materials 1, *Possibles policromies: Jujol a les finestres de La Seu*

Materials 2, *Teatres en miniatura*

Materials 3, *I Jornades Educació Artística. Carrau Blau 1980-2015*

Facultat
d'Educació

Departament de Pedagogia
Didàctiques Específiques

Grup de recerca en
Art i Educació (GRAIE)

Institut de Recerca i
Innovació Educativa

